

Om tingets museala epistemologi

Reflektioner kring de kulturhistoriska tingens representativa historia

Richard Pettersson

[...] museums are unique among cultural institutions in their veneration of objects as bona fide carriers of meaning and value (Hilde S. Hein, *The Museum in Transition*, s. 13).

*Inledning*¹

Kulturhistoriska museers publika mål brukar vanligen presenteras som en ambition att visa samlingarna, till nöje, förundran, igenkännande, men också kunskapsalstring. Det sistnämnda kopplar till museiväsendets kontrakt med det civila samhället, vilket för svensk del har beskrivits som bildning för medborgarna (*Minne och bildning*, SOU 1994:51). Metaforiskt beskrivs museerna som samhällets kollektiva minne och denna vision genomsyrar verksamheten som samlar in, dokumenterar, bevarar och ställer ut föremål om människors kultur och miljö. I enlighet med rådande normer för vetande anses kunskap kunna uppnås genom observation och uppordnande av fysiska ting. Att bildning och kunskap förmedlas till en allmänhet som får beskåda utställda föremål har därmed uppfattats som en okontroversiell ståndpunkt som varken museerna eller den museologiska forskningen har ägnat större uppmärksamhet. Men går man kulturanalytiskt djupare in på vad uttrycket ”visa föremål” egentligen innebär i relation till forskning och museer, är denna praktik inte lika självskriven längre. Genast infinner sig då frågor som: Varifrån kommer egentligen idén om att besökaren ”bildar sig” genom att betrakta utställda föremål i ett musealt sammanhang? Vilken art av information förväntas

museet förmedla i utställningarna?

Dessa frågor låter sig inte besvaras utan att anlägga ett historiskt perspektiv på hur historiska discipliner och museer har framhållit artefakter som ett källmaterial. Vi måste med andra ord börja med motiven bakom insamlandet. Under åtminstone de senaste 150 åren har arkeologiska och kulturhistoriska museer arbetat utifrån ett, självpålagt eller statligt formulerat, uppdrag att samla, vårda och visa det som numera benämns som det materiella kulturarvet.² Föremål, materiella ting, är ett grundläggande medium för att skapa, initiera, uttrycka och befästa idéer, mänskliga handlingar och sociala relationer. Först görs ett urval, därpå skapas representationer – föremålets mening slås fast i enlighet med våra sociala och intellektuella behov. Ett objekt får sin museala mening då det ges ett namn och en taxonomisk position inom en vetenskaplig diskurs. Objekten kommer då att representera vad vi vet och vill veta om verkligheten. Därefter presenteras våra representationer, våra urval, i den diskursiva praxis som vi kallar utställning. En museal utställning kan därför ses som ett uttryck för en objektrelaterad *representationskultur* i vårt samhälle, vid sidan av renodlade textmedier såsom böcker och tidskrifter.

Utställningen som museets kvitto på det som numera benämns ”förmedlingsuppdraget”, kopplar till föremålets epistemologiska potentialer. Från detta har det, periodvis, etablerats olika tankestilar och praktiker kring insamling, principer för ordnande samt tolk-

ning av objektets semantiska och kognitiva betydelser. Kännetecknande för samtliga dessa uttryck för föremålshandling, är att verksamhetens syfte och mål traditionellt har formulerats som en räddningsverksamhet. Bevarandet, ordnandet och visandet har motiverats som dels en civilstatlig angelägenhet (ting som kulturella uttryck), dels som en garant för vetenskaplig verksamhet (ting som ett källmaterial).

Museernas historia sträcker sig (med en generös tolkning) bakåt till antiken. Men de offentliga museer vi känner idag har en väsentligt kortare historia. Från mitten av 1800-talet och under större delen av 1900-talet präglades samlandet och visandet av en ontologisk utgångspunkt som förutsätter att tinget bär på kulturell mening och att föremålen tillika kan (och bör) indelas i taxonomiska system. Discipliner som arkeologi och etnologi växte fram i anslutning till denna ontologi. Museets roll blev i nämnda disciplinära sammanhang arenan för förmedling av kulturtolkning genom ting. När jag i fortsättningen hänvisar till kulturhistoriska museer är det i huvudsak denna arkeologiska och (kultur)historiska arena jag syftar på.

Under 2000-talet har museerna och även nämnda discipliner befunnit sig i en ideologisk och epistemologisk omstöpning i konsekvens av postmodern så kallad dekonstruktivism. Museets representativa roller och samhällsuppdrag är även under omförhandling till följd av globalisering och multietniska samhällsformer. Detta föregicks av teoretiska resonemang inom den akademiska världen som bland annat föranledde utropandet av en ”ny museologi” i början av 1990-talet (Vergo 1989). Museerna har som resultat av förda debatter, vilket i sin tur har påverkat målsättningarna i kulturpolitikens styrdokument, alltmer gått från att vara *förmedlare* av bildning och ”kunskap” till att bli *uttolkare* av varierad form av kulturell mening (Ross 2004:84). Men förståelsen för detta försvåras

då det saknas en sammanhängande idéhistorisk och museologisk översikt kring det musealiserade tingets modernistiska karriär. Syftet med denna artikel är inte att erbjuda en sådan heltäckande syntes, utan snarare att gå en mellanväg och erbjuda en skisserad bild för förståelse. Vad som presenteras är några valda historiska nedslag som varvas med ett teoretiskt resonemang utifrån artikelns analytiska tema och som kan sammanfattas: Hur har synen på det musealiserade tingets källvärde etablerats? Vad föranleder att denna syn nu är under omstöpning?

Tidigare museologiska reflektioner om tingets mening

Den reflexiva läsaren anar förmodligen att min angivna syftesformulering kopplar till redan öppnade dörrar om det musealiserade tingets epistemologi. Till viss del är det antagandet riktigt, men studerar man tematiken isolerat finner man att den sent har blivit föremål för museologisk analys, huvudsakligen under de senaste 20 åren (t.ex. Dudley, red. 2010). ”Material culture” blev för övrigt, som ett analytiskt *perspektiv*, inte som en hänvisning till traditionell samlings- och dokumentationsverksamhet, föremål för museologiska studier först under 1980-talet, med inlån från kanske främst amerikansk kulturanthropologi (Kouwenhoven 1979; Silvéen-Garnert, red. 1992).

Karakteristiskt för de museologiska studierna i temat är att merparten publiceras som antologier. Det har huvudsakligen rört sig om korta nedslag från olika discipliner och intresseinriktningar, vilket regelmässigt innebär att analyserna ofta spretar i många riktningar. Museologen Susan M. Pearce vid Leicester University, England, blev i sammanhanget tidigt känd inom fältet utifrån sin forskning om temat föremål och samlande på museum. Hennes studie *Museums, objects and collections* (1992) är en av de få monografierna på området, men hon har även verkat

som redaktör för ett par antologier om tingets museala mening. Utmärkande för Pearce och den tidiga "Leicester-museologin" är att de implementerade en slags positivistisk taxonomi på de egna teoretiska analyserna om museirelaterade fenomen. Teoretiska teman spjälades och ordnades i linjer, tänkare och utvecklingsscheman. Resultatet blev, enligt min åsikt, svårtolkade tablåer och utredningar om vem och vilka som historiskt yttrat sig om exempelvis tingens mening. Ambitionen för denna artikel är inte att "ordna upp" och visa på en förutfattad tankestruktur kring museets väsen, syftet är snarare att tentativt försöka isolera och beskriva bara *en* av det musealiserade tingets många betydelsedimensioner: nämligen tinget som ett historiskt och kulturteoretiskt *källmaterial*.

Att de mer renodlade studierna om föremålets roller på museum har kommit så sent, anser jag har sin historiska förklaring. Grundantagandet, att museer bevarar historiska och/eller kulturella "fakta" genom att bevara fysiska artefakter, kom inte att ifrågasättas i djupare teoretisk mening förrän det påtalade postmoderna tänkandet började slå igenom i museivärlden under 1990-talet. Låt sedan vara att tingets historiska och kulturella betydelse givetvis har dryftats så länge som det bedrivits forskning om artefakter. Blicken på de musealiserade artefakternas meningsdimensioner är en i sig historiskt sett ny praktik med bara 150–200 år av etablering; jag vill till det hävda att blicken på tingets kulturteoretiska dimensioner vetenskapligt normaliserades först under första halvan av 1900-talet. Vårt "museende" är därmed, som kulturhistorikern Anne Eriksen också menar, en modernistisk och insocialiserad genrekompetens, som jag återkommer till (Ehn 1986; Eriksen 2009:15f.). Det är, med tanke på det musealiserade tingets historiska korta roll som "kulturelement", därför knappast förvånande att den museala epistemologin börjar ifrågasättas först vid slutet av 1900-talet.

Jag vill också framhålla så här inledningsvis, att det egentligen inte finns något som är givet eller självklart bakom vare sig insamlande och sorterande av artefakter i museimagasin eller en föremålsrelaterad utställningsanspråk på kommunikation och kunskapsförmedling. I allmänmänsklig och existentiell mening har människan förvisso alltid umgåtts med ting, från den första stenskrapan till våra moderna datorer. Vi lever i en materiell värld och har alltid gjort så. Ting kan som bekant ha vardagliga praktiska funktioner, men de kan även fylla estetiska behov, de kan kanalisera religiösa känslor, vara agenter för social distinktion eller vara fixpunkter för personliga minnen (Svensson, red. 2005). Alla dessa aspekter på tingets mening har haft och fortsätter att ha väsentlig betydelse för museers insamling; exempelvis pekar Magdalena Hillströms forskning om Artur Hazelius och Nordiska museets tillblivelse på att det var långt ifrån givet vilken princip eller bevekelsegrund som skulle styra detta specifika museums samlande (Hillström 2006:203ff.). Men sätter man bredare fokus på museernas, ofta självpåtagna, vetenskapliga och folkbildande ambitioner i modern tid, framträder emellertid en artegen agenda bakom insamlingen. Artefakten är i detta sammanhang en förmedlare för vetenskapligt vetande, den är ett "källmaterial" och en grundfaktor bakom montrarnas konnotationer om professionalism och seriositet (Bennett 1995:75ff.).

Vetenskapliggörandet har inkorporerats som ett led i nationalisering och folkbildning; genom att besöka museet skulle en masspublik fostras i god smak och distinktion, men även i vetande om ursprung, förhistoria och identitet. Synen på föremålet som ett "kulturelement" etableras parallellt med framväxten av föremålsrelaterade vetenskaper som arkeologi, antropologi, paleontologi och etnologi. Den diskursiva formeringen kring praktiken att hantera artefakter som ett historiskt eller kulturellt källmaterial har därför, vill jag

mena, sin egen historia. Mitt fokus ligger, återigen, på *den* utvecklingen, på dess motiv och bevekelsegrunder.

Från Museion till museum

Uppfattningen att vi kan vinna lärdom, insikt eller andlig upphöjdhet genom att betrakta utställda föremål har i en grundläggande mening antika förlagor. Grekers, egyptiers, babyloniers och senare romares tempel innehöll mängder av votivgåvor, statyer, bronsföremål, målningar med mera. Dessa var objekt som bar på signifikanta (religiösa, mytiska, identitetsbaserade) betydelser utöver den omedelbara sinnesinformation de förmedlade. Det antika Egyptens Alexandria med dess lärdomssäte, *Museion*, var uppfört till ära för de nio gudomliga väsen, muserna, som motsvarade de bildade dygderna: epik, musik, poesi, retorik, historik, tragedi, komik, dans och astronomi (Alexander 2006:6). *Museion* var en vetenskaplig inrättning med ett bibliotek av handskrifter, med avdelningar för astronomi och kirurgi, en botanisk och zoologisk park med mera. I nu verksamma institutioner som British Museum kan vi än idag finna uttryck för de nio musernas konstarter, men det vore, enligt min mening, ett anakronistiskt fel att tolka Alexandrias lärda institution som ett museum i modern mening. Orsaken till det är att de ting som fanns i *Museions* avdelningar inte hade samlats in som ett primärt källmaterial i sig. Föremålen var med all sannolikhet signifikanta för kollektiva minnen, de var åtminstone estetiska och/eller religiösa objekt. Bevisligen var de även *medier* för information (skriftrullar, astronomiska och andra tekniska instrument osv.). *Men* de uppfattades inte som i sig historiska eller kulturteoretiska källor av den enkla anledningen att det då inte existerade systematiserade vetenskapsgrenar som primärt utgick från artefakter som källmaterial för tolkning.

Det är med andra ord artefakten som ett självständigt källmaterial för forskning som

är den springande punkten för det arkeologiska och (kultur)historiska museets tillblivelse. Detta kan förefalla trivialt, men det är det långt ifrån. Låt mig exemplifiera med en kort allmänfilosofisk utveckling. Tinget och rummets materialitet är en existentiell grundförutsättning; *allt* kan i hårdragen mening sägas vara materialitet, inklusive oss själva. Vi existerar i det tredimensionella, materiella, sammanhang där tiden verkar som den fjärde dimensionen. Hur vi *tolkar* tingets och rummets betydelse hör emellertid till vårt kulturella sammanhang. Vår kultur är en pågående konsekvens av våra tankar och ageranden och därmed inte ett subjekt som kan iaktas. Eller för att citera Susan M. Pearce:

Culture is not a parallel universe somewhere in our minds, which can be used to calibrate our experience of the material world. We, our world, and everything in it including sound, light, and weather are, in every sense of the phrase, material culture [...]. Culture is created continually as we material beings engage with our material surroundings to produce the individual and social habits that add up to ongoing life (Pearce 2010:XVI).

Pearce påminner oss slående om vår ”kropp-varo” (’bodiness’) i en materiell men även social värld. ”Kulturen” är så att säga ett derivat av våra ageranden i en materiell värld. Men uppfattningar, och ibland slutsatser, om dessa ”kulturformer” härrör i musealt sammanhang från fysiska, tingrelaterade ”kvarlevor”. Vill vi förstå tingens roll som specifikt källmaterial för systematiserad kunskap måste man gå vidare från den generella och basala analys som Pearce här ger uttryck för.

När väl tinget har placerats i museet som ett källmaterial, som ett arkivmaterial eller som ett åskådningsmaterial, har det blivit ett institutionaliserat ting. Det institutionaliserade tinget kännetecknas av några epistemologiskt laddade förutsättningar:

- * att tinget är en grundfaktor för en systematiserad och empirisk kunskap;
- * att tinget är ett källmaterial för forskning samt för kulturell representation;
- * att tinget kan och bör taxonomiskt bestämmas;
- * att tinget kan och bör bevaras (med hänvisande till olika skäl, från en tid till en annan).

Det musealiserade tinget är kort sagt ett objekt som hamnat i en mycket specifik kontext; en kontext som förutsätter att tinget är en multidimensionell informationsbärare (van Mensch 1994). Och formeringen av denna kontext har, som sagt, sin historia.

Vill man spåra hur denna tillämpade empiri har etablerats, måste det historiska sökarljuset flyttas framåt från antiken. Under den så kallade högmedeltiden blir det mode bland samhällets elit att i sina hem anordna kammare innehållande samlingar av föremål. Dessa furstars och dignitärers kuriosakabinett och Wunderkammer, liksom lärda mäns naturaliesamlingar, blev från renässansen och under följande århundraden manifestationer för bildning och social ställning. Att äga och organisera samlingar från sten-, djur- och växtriket (*naturalia*) var en strategi att skapa sammanhang och att skåda Guds avsikt med skapelsen. Etnografica (*artificialia*), liksom antika föremål kompletterade bilden; objekten var fysiska belägg för andra former av natur-sammanhang, kulturer och folkslag (Broberg & Sörlin 1991). Med tolkningen av tingen vävdes mytiska föreställningar och historisk trädning samman till vad som numera skulle betecknas som naturvetenskapliga, historiska och sociologiska iakttagelser. Att införskaffa, äga och förvalta *samlingen* visade dessutom på ekonomisk, administrativ och social makt (Victor Nielsen m.fl. 1993).

Den epistemologiska blicken på föremålen hade en annan betydelse då än den senare kom att få. Kabinetten ville visa på alltings

sammanhang, på den bakomliggande Stora planen. Historiker och teoretiker har menat att konceptet att samla, representera och därmed kontrollera en konceptuell världsordning, aktualiseras först mot slutet av 1400-talet (t.ex. Hooper-Greenhill 1992:45). Blicken var dock längre fram än så relationell och inriktad på sammanhang som inkluderade det egna subjektets hierarkiska positionering i förhållande till den gudomliga ordningen. Sociologen och museologen Tony Bennett uttrycker det så här:

The form of looking that this involved, however, supposed a wandering rather than a disciplined eye which, rather than functioning in isolation from the other senses or being distanced from the collection, was pulled into it to be caught in a system of side-way glances between objects whose organisation was dialogical (Bennett 2004:171).

Dessa tidiga samlingar var som sagt generellt privata, även om offentliga samlingar förekom, de senare då primärt innehållande konstföremål. Ett exempel på en sådan offentlig och institutionell samling är *Palazzo Dei Conservatori* i Rom, vilken var öppen för allmänheten redan vid andra halvan av 1400-talet (Palmqvist 2005:36). Det ska dock genast påpekas att de offentliga museerna i sin roll att verka för allmänbildning och upplysning, inkluderat konceptet att föremålen kan användas och ställas ut som historiskt eller etnografiskt källmaterial, tillhör 1800-talets museibildande. Själva termen museum som synonym för en byggnad innehållande samlade ting, börjar för övrigt återopas i Europa först under 1700-talet och då med syftning på konst- och naturaliesamlingar (NE 2010).

Vägen från privata samlingar till offentliga gick via etablerandet av semioffentliga studiensamlingar. Lärda vetenskapsmäns studiensamlingar började användas som pedagogiska instrument för undervisning, parallellt med universitetsväsendets framväxt. Detta hänger i hög grad samman med att kunskapsbyggan-

det går från en skolastiskt auktoritetsstyrd traditionskultur mot en mer empiriskt baserad metodologi. Under 1500- och 1600-talen stärks många europeiska universitet, och då inte minst de svenska, ur såväl ekonomisk som social och politisk synvinkel. Perioden är också känd för den så kallat vetenskapliga revolution som innefattade övergång från en geocentrisk antik världsbild, understödd av en auktoritetstro på skriftbaserade antika källor, främst Bibeln, till Copernicus, Keplers och Galileis heliocentriska och empiriskt grundade kosmologi. Kunskapsteoretiskt innefattade "revolutionen" en radikal ontologiskt grundad strid mellan i ena lägret en idealistiskt präglad "decartiansk dualism", där materia och själ är två skilda entiteter och "fakta" liksom förståelse för sammanhang primärt är emanerad från vår tänkande själ. I andra lägret gjorde sig prominenta företrädare för empirisk och induktiv teori gällande, med Roger Bacon och senare John Locke som starka ledstjärnor (t.ex. Lindroth 1975).

Under den efterföljande upplysningstiden och fram till det industrialiserade samhället vinner specifikt empirismen mark som utgångspunkt för kunskapsbyggande. Detta trots att idealismen aldrig lämnar den lärda arenan, vilket kanske tydligast exemplifierades med den nationalistiska historiemetafysik tyska romantiker, som Herder och Hegel, lanserade i början av 1800-talet. Kännetecknande för den modernitet som formerades med stöd av empirismen och materialismen är övertygelsen om att *allt* kan genomlysas med förnuftsbaserade argument och metoder. Ett annat kännetecken är uppfattningen att allt av värde för vetandet kan iakttas genom våra sinnen. Naturen och kulturen kan organiseras, kategoriseras, vägas, mätas och indelas i taxonomiska system. Tillvaron kan tillika namnges, och all denna kunskap kan sedan lagras i bibliotek, arkiv eller på museer.

Myter och sägner faller allteftersom tillbaka som förklaringsgrund för samhälle och

kultur, till förmån för den systematiserande och lagsökande blicken. Upplysningens förnuft sökte inte i första hand en dialog med det metafysiskt outgrundliga, den frågade snarare efter systemet, koden, bakom tillvarons empiri. Det är nu det moderna museet etableras vid slutet av 1700- och början av 1800-talet, som en institution för samlande, systematik, tolkande och namngivande. Det offentliga museet inrättas som en arbetsplats, ett samlingsarkiv och ett utställningsrum för den lärda kulturen. Med parallell till universiteten inkorporeras museerna i den föreskrivna universalism som (natur)vetenskap och historia förväntades företräda. Men denna "de lärdas republik" kombineras nu även med idén om den nationella särarten (Sörlin 1994).

De första offentliga museerna hade, som antytts, enstaka föregångare, som Ashmolean Museum i Oxford, öppnat redan 1683. I disciplinära termer var dessa tidiga museer i Frankrike, Tyskland och Italien samtliga konstmuseer. De byggde i hög grad på äldre förlagor med idégods från antiken. Konsten skulle konkretisera människans förmåga att uppnå civilisation, förfining och andlighet. Någon strävan efter att erövra kunskap om en dunkel förhistoria finner man av naturliga skäl inte i de tidiga konstmuseerna, men en ny taxonomisk blick på tinget gör sig efterhand gällande. Susan M. Pearce påpekar att när Royal Vieneses samling omlokalisades till en ny byggnad i Belvedere, Wien, 1776, delades bildkonsten nu in i nationella skolor samt historiska perioder. Konstverken rammades dessutom in i standardiserade ramar, vilka försågs med tydliga skyltar för den nya, borgerliga och adliga, publiken (Pearce 1992:101; äv. Hooper-Greenhill 1992:186). De nationalmuseer som etablerades under (främst) andra halvan av 1800-talet, inhyste vanligen kungliga konstsamlingar med anor från 1500- och 1600-talen. Konstens perioder var vid det laget inmutade under den natio-

nella tanken, parallellt med idén om Folkets och Kulturens historiska roller.

National- och forskningsmuseernas breda framväxt under andra halvan av 1800-talet går hand i hand med nationalismen som ideologi, medborgartanken som politisk agenda och demokratiseringen av västvärlden. Till denna sfär hör utvecklingen av skolväsende och därmed behovet av fostrande folkbildning. Det offentliga museet tillhör samma arena som folkbiblioteken, arkiven och folkskolorna bland de institutioner som växte fram i konsekvens med den nya medborgarpolitiken. Museets roll som folkbildande institution blev gradvis ett argument för dess samhällsuppdrag (Bennett 1995:41).

Med folkbildningens etablering blev museet en institution som auktoritärt hänvisade till historiska perioder och mänskliga utvecklingsfaser, med stöd av materiella typexempel, allteftersom tillsammans med instruerande texter. Sakligheten i framställningen förhindrar inte att förmedlingen ofta hade direkta sociala och politiska implikationer. Föremålen i museernas magasin och utställningar var nu nämligen behäftade med en specifik ontologisk förutsättning: institutionaliseringen förutsatte att tingen bar på en kulturell mening, att dessa var objektiva vittnesbörd om kulturers och folkslags utvecklingsnivå.

Från text och ting till tingets kultur

”Upptäckten” av en förhistoria, före de skriftliga källorna, motsvarade en epistemologisk revolution inom historievetenskaperna. Denna nya kunskap förutsatte att forskarna, vid sidan av de lingvistiska textbaserade tolkningarna, nu utvecklade metoder för att tolka artefakter som ett källmaterial. I samband med detta etableras gradvis en ny form av kulturhistoria som hämtar legitimitet från arkeologi, antropologi, geografi och etnografi. Grundförutsättningen för detta lärdomsfält var nya metoder för kronologisk härledning och tolkning, vilket i bredare bemärkelse hade

möjliggjorts av moderniseringens och sekulariseringens *episteme* (Foucault 1994).

Redan 1500-talets antikvarier hade utvecklat en retorik som fortfarande med fast förankring i den lingvistiska historietolkningen framhöll föremålen (mynt, runstenar, inskriptioner) som kompletterande, men kanske även mer äkta och direkta källor till historisk tolkning. Detta empiriska ideal omhulldades av flertalet fornforskare under 1600-talet. Myntforskning (numismatik) och runforskning hade en särställning, men under andra hälften av 1600-talet började även fornforskare spekulera i landskapets förändringar och inte minst möjligheten att tolka och systematisera de däri förekommande monumenten. Den engelske antikvitetsforskaren John Aubrey (1626–97) tillhörde Royal Society och beundrade såväl Francis Bacon som Descartes. Aubrey anses vara den första som utvecklade en komparativ antikvitetsstudie, baserad på historiska byggnader (Schnapp 1996:193).

I Skandinavien hade fornforskare länge fört lärda strider om runornas ålder och betydelse. Runorna ansågs vara det äldsta skriftspråket, äldre än den bibliska arameiskan, och kanske även identiskt med det språk som talades i paradiset. Monument och föremål kunde med detta bära på förlorad (även magisk) visdom och insikt, svårigheten var att rätt kunna tolka dem. Artefakterna innefattade därför ett chiffer som fordrade översättning (Jensen 2002:190ff.). Tolkningarna rörde sig om försök att skapa emblematiskt och ikonografiskt underbyggda taxonomier. Men tydningarna var självklart kopplade till den textbundet kända historia som härrörde från Bibeln och antika källor; föremålsforskningen var alltså jämt en kompletterande metod.

Klassisk arkeologi, eller kanske hellre antikvetenskap i meningen filologi och äldre skriftbaserad historik, fortsatte att vara populär under 1700-talet. Lärdomsgrenen hade genuina kopplingar bakåt till antikens Rom

och Grekland med Homeros och Varro som två av de mer berömda förgrundsfigurerna (Landgren & Österberg 1996:10f.). Uppskattningen av antikens två stora kulturer tog sig nu emellertid proportionen av oförblommerad idoldyrkan. De från 1730-talet upptäckta romerska antika städerna Herculaneum och Pompeji, föranledde efterhand kommissarien för Roms fornminnen Johann Joachim Winckelmann, att inflytelserikt deklarerade Greklands antika arv som det fullkomnade ideal som kommande kulturer bara kunde efterlikna. Dessutom hade grekernas kulturella storhet uppstått som en direkt följd av det atenska samhällets frihetsanda. Bortsett från den uppenbara politiska laddning en sådan analys innefattade, företrädde kulturtolkningen faktiskt ett nytt förhållningssätt till antikviteterna, som är väsentligt i relation till tematiken för denna artikel. Winckelmann använde sig nämligen av artefakter som ett källmaterial och som belägg för sin övergripande kulturteori (Schnapp 1996:262; Eriksen 2005:49).

Men synen på tiden, människan och samhällets utveckling var parallellt på väg att förändras. Den samtida Herder talade om särpräglade folkslag som organiskt hade vuxit ur sina geografiska och historiska sammanhang (Toulmin & Goodfield 1966:153f.). Och med detta tankegodts skulle blicken för tingets historiska innebörd förändras i fundamental mening.

Föremål från det förflutna blir under andra halvan av 1800-talet det dominerande vetenskapliga källmaterialet för systematiserad tolkning (även om skriftliga källor, då som nu, givetvis fortsatte att ha sin aktualitet). Det förhistoriska blir arenan för framväxten av ett helt vetenskapligt fält med artefaktstudier som metod för ny kunskap. Talande för moderniteten i detta är att själva termerna "förhistoria", liksom även "dinosaurie", lanserades under 1840-talet (Bennett 2004:1).

En efter hand dominerande metod för att koda, sortera och klassificera artefakterna blev

det nya treperiodsystemet, indelningen av den mänskliga förhistorien i en sten-, brons- och järnålder (Molin 2003:247f.). Museernas samlingar organiseras efterhand enligt den nya klassificeringen och kronologin. Behovet av att belägga periodindelningarnas utvecklingsstadier fordrade mängder av fynd som underlag för den naturvetenskapligt präglade kulturforskningen, samlingarna växte med exponentiell hastighet.

Samlingarna fyllde den pedagogiska funktionen att visa på kulturella utvecklingsstadier; nya stilar och former hade uppenbart växt fram ur äldre. Kanske kunde man hitta regelbundenheter, även lagbundenheter, i detta? Utvecklingstanken, idén om kulturell progression och strävan att finna ursprunget, dominerade det arkeologiska fältet under hela 1800-talet, långt in på 1900-talet.

Fornforskarna utvecklade nya metoder för historisk härledning. Sättet att systematisera och organisera samlingarna, inklusive kronologiserande, lånade metodologi från naturvetenskapen. Linnés taxonomi från 1700-talet influerade metoder att ordna och systematisera. Visionen var initialt att fixera "naturliga" utvecklingssystem som korresponderade med föremålets egenskaper. Dessa kunde visualiseras med hjälp av tablåer över artefakttyper utvecklingsträd (s.k. kulturell fylogeni). Utvecklingstänkandet frammanade idén om kulturernas respektive "urhem". Tanken var att varje "folk", "stam" eller senare "ras" utvecklingsmässigt kunde spåras bakåt i tiden till en geografisk och tidsmässig fixpunkt. Såväl arkeologer som etnologer talade efterhand vanemässigt om så kallat diffusionistiska spridningsmönster. Tanken om kulturernas spridningar från geografiska fixpunkter kunde pedagogiskt visualiseras i museiutställningars kartblad och serier av föremål.

Bärande för hela denna aktivitet var idén om en kulturens evolution, vilken uppfattades möjlig att spåra genom systematiska artefaktstudier. En av de tongivande för idén

Ett exempel på tingens roll för uppfattningar om kulturell (och biologisk) evolutionism. Från Museum für Vor- und Frühgeschichte, Berlin, 2008. Foto: Richard Pettersson.

om kulturell evolution var den engelske militären och arkeologen A. H. Pitt Rivers, som menade att tingen var en direkt spegling av den immateriella kulturen. Han arbetade därför för att åstadkomma säkra analogislut, i mening att en statistiskt säkerställd ”materiell utveckling”, reflekterade en kulturanthropologisk dimension med evolutionära förtecken (Ryan Chapman 1985). Som Tony Bennett konstaterar kom denna idé om analogi mellan materiell och kulturell progression att få konkret genomslag på exempelvis australiensisk kolonial politik. Aboriginerna framstod som ett folkslag som inte hade förkovrat sig, då deras materiella historia inte lät sig ordnas enligt mallen för en progressivt sekventiell utvecklingskedja. Aboriginerna representerade därmed kort sagt en evolutionismens ground zero!

This view of Aboriginal culture as having existed for a long time yet being unmarked by time’s passage was a logical consequence of its role as an ‘evolutionary ground zero’ within the stratification of time that emerged from the symbiotic relations between European armchair anthropology and prehistoric archaeology (Bennett 2004:137).

Aboriginerna fick därmed rollen av att företräda det arketypiska urfolk som med omvänd pedagogik gav belägg för materialitetens evolutionära kulmination i det europeiska samhällsskicket.

En tankestil om att hög- kontra lågkulturer kan iakttas och bedömas genom studier av artefakter kom att få konsekvenser snart sagt överallt inom kulturteori, samhällslära och politik. Först det sena 1900-talets poststrukturalism gjorde upp med tankestilens normativa implikationer. Vår tids utställningsproducen-

ter gör numera allt som står i deras makt för att undvika normeringar av alla slag. Men fortfarande omhuldar vi den idé som gör gällande att fysiska kvarlevor speglar antropologisk och social kultur. Detta har inte bara med arkeologin att göra, utan gäller museet och dess verksamhet i stort: samlandet, vårdandet, visandet och den forskning som utgår från artefakter som ett källmaterial för kulturanalys.

Kan tinget läsas?

Trots nya teorier och metoder inom den artefaktbaserade forskningen kvarstår fortfarande med samma aktualitet den semiotiska slitningen mellan empiriska fyndstudier och historisk analys av dem. Vad betyder det exempelvis att nya fyndgrupper hittas i utgrävda gravar och boplatser? Är dessa belägg för en invandring (kanske t.o.m. ett ”erövrade folk”) eller för en transformering inom den kulturella gruppen? Slutsatser är sällan säkra.

En återkommande åsikt om de artefaktbaserade vetenskapsgrenar som samlas inom museets ramar, är trots detta ståndpunkten att artefaktstudier ger en sannare eller direktare kunskap om det förflutna än motsvarande historiska slutsatser, givna från skrivna källor. Arkeologen Evert Baudou ger ett talande exempel med utgångspunkt i kollegan Göran Burenhults fatabur, när denne i en text från 1999 yttrar följande om arkeologins evidens:

Medan de [de historiska tolkningarna] ofta är ’styrda av politiska eller religiösa orsaker och under alla omständigheter av samtidens uppfattningar och referensramar, eller utgör rena beställningsarbeten, speglar det arkeologiska fyndmaterialet en oförfalskad bild av verkligheten på en viss plats vid ett visst tillfälle. Det arkeologiska materialet är nämligen alldeles sant’.

Baudou konstaterar vidare att denna postulerande ståndpunkt

är en direkt upprepning av den engelske arkeologen Robert Munros yttrande 1895 att arkeologiska källor, även om de är magra, ofta berättar en sannare historia

om människan än som kan byggas från skrivna källor: ’The materials with which the archaeologist deals are absolutely free from the bias and ignorance which so frequently distort the statements of historians’ (Baudou 2004:27f.).

Burenhults och Munros hållning menar jag uttryckte en bland många arkeologer under större delen av 1900-talet normaliserad hållning till tingets ”objektiva” källvärde, i kontrast till den textbaserade historieforskningen. Först med konstruktivistisk kritik (s.k. postprocessuell arkeologi) vid slutet av seklet, sätts på allvar fokus på faktumet att såväl artefakten i sig som den efterföljande vetenskapliga tolkningen av den är tillkomna i specifika sociala och kulturella sammanhang. Det innebär att forskaren själv aldrig kan frikopplas från inflytande på den historiska och kulturteoretiska analysen. Kulturanalys är med andra ord alltid villkorade. Med detta perspektiv, som en följd av den ”kulturella vändningen” inom humaniora från tiden vid slutet av 1980-talet, sker en tydlig brytning med en äldre forskningstradition: Från att betrakta ”kultur” som faktiskt iakttagbara och materialiserade tillstånd i historien, övergår forskare (och museer) nu till att skildra ”kultur” som kollektivt bundna normer och processer, vars förståelse till stor del är avhängig våra samtida tolkningsramar och preferenser (Ekström 2009). Tolkningen baseras därmed både på föremålet *och* forskaren, i dennes sociala och vetenskapliga kontext. Exempel på det paradigmskifte denna relativisering har medfört, är att själva begreppen ”kultur” och ”etnicitet” har kommit att ifrågasättas, då hänvisningarna till dem implicerar strukturellt determinerande positioneringar (Blehr 2010).

Men samtidigt ser vi att forskare, som den citerade Burenhult, uppenbarligen inte lättvindigt har övergett tanken på det autentiska föremålets signifikanta källvärde. Det finns starka skäl till att det materiella barnet inte slängs ut med det postmoderna badvattnet. Föremålen är konkreta kvarlevor från ett för-

flutet och därmed ”belägg”, bevis på skeden i det förflutna, som fortfarande är ett avgörande motiv för magasinens bevarande. Även museologer, som har till uppgift att granska det museala fältets verksamheter, bekänner sig därför stundtals till argumentet att tingen ”är sanna”, som ett motiv för den museala verksamheten (Lundberg 1999:22).

Att bevarade föremål är konkreta lämningar från det förflutna är dock en sak som svårligen kan bestridas. Tingen talar emellertid inte av sig själva. Den kunskap eller insikt vi vinner från att studera dem har mer att göra med uttolkaren än mediet för tolkning.

I arkeologen Anders Andréns välskrivna och innehållsrika översikt om de ”historiska arkeologiernas” olika grenar, är det centrala temat för boken förhållandet mellan textbaserad historie- och kulturtolkning kontra tingbaserad analys. Den teoretiska kärnfrågan kan sägas vara huruvida etniciteter *kan* spåras med stöd av uteslutande föremålsstudier. Andréns påpekar att arkeologen Christopher Hawkes redan i början av 1950-talet presenterade en ”tillförlitlighetsstege” baserad på föremålsstudiernas potential att kunna besvara olika aspekter på human historia (Andréns 1997:131). Säkrast och först på trappan står möjligheten att fastställa tillämpad teknik i relation till artefakterna. Sedan följer möjligheten att dra slutsatser rörande ekonomiska förhållanden, exempelvis nomad- eller agrarkultur. Därpå följer som steg tre de väsentligt mer osäkra tolkningarna rörande sociala och politiska sammanhang. Överst på tillförlitlighetsstegen och därmed mest spekulativt placerade Hawkes artefaktbaserade analyser om religiöst och/eller spirituellt utövande. Som Hawkes något lakoniskt kunde konstatera blir arkeologin mest osäker när den rör sig in på renodlat humanvetenskapliga områden (Hawkes 1954:161f.).

Hawkes analys är i allt väsentligt lika aktuell nu som då den skrevs ner för nära 60 år sedan. Trots att arkeologer då fortfarande

tenderade att uppfatta kulturformer och etniciteter som rumsligt och tidsmässigt avgränsade enheter, vilka i konsekvens kunde studeras indirekt med hjälp av kartlagda och stratigrafiskt klustrade fyndkategorier, är grundresonemanget om föremålsanalysens begränsningar fortfarande aktuell. Anders Andréns konstaterar i sin översikt att arkeologin ofta intar rollen av att vara en kompletterande vetenskap till den historiska. Föremålsbaserad forskning kan bekräfta, komplettera, eller ibland vederlägga historiskt baserade tolkningar. Poängen är att analyserna svårligen låter sig göras *utan* att relateras till en historieteoretisk diskurs.

Andréns identifierar fyra olika riktningar inom den historiska arkeologin, varav två betonar likheterna mellan text och ting, medan de andra två betonar olikheten. Som en medlare mellan perspektiven argumenterar Andréns för att samtliga riktningar var och en på sitt sätt har rätt, men att arkeologin generellt aldrig kan bli en konsekvent artefaktkunskap. Renodlad artefakttolkning leder nämligen inte till linjära slutsatser om historiska sammanhang, därför att ting sällan kan ”dechiffreras på samma semantiska sätt som texter” (Andréns 1997:140, 153f.). Bortsett från källmaterialets semiotiska skillnader har tolkningen dessutom alltid en relation till det samtida diskursiva sammanhanget. Den inom arkeologi, etnologi och museala arenan länge omhuldade visionen om att erbjuda en alltigenom sann kunskap, med hänvisning till de autentiska föremålsens koppling till det förflutna, är och förblir en chimär (Pettersson 2004). Det här rör från den modernistiska drömmen om en objektiv vetenskap, en vetenskap utan vetenskapsmän (Broady 1990:386f.). Andréns slutsats är att varken ting eller text kan sägas ha givna företräden som primära källmaterial för att tolka kulturella uttryck; båda källkategorier är nödvändiga för en fullvärdig analys, vilket innebär att ingendera är tillräcklig. Tingen kan aldrig ensamma ge oss

insikt om det förflutna, men utan dem skulle vi bli många kunskapsdimensioner fattigare.

Tingens roller på museet

När vi försöker verbalisera hur exponeringen inför ting kan föranleda en humanistisk tolkning, enligt Hawkes övre trappsteg på tillförlitlighetsstegen, blir analysen vanligen svävande. Exempelvis får Andréns sakliga analyser då plötsligt en poetisk biklang: ”Ting kan vara representationer, ibland av så komplexa föreställningar som kosmologi, som gestaltas av många religiösa monument. Men dessa föreställningar kan inte läsas som en linjär text, utan uttrycker snarare en ’expressiv kraft’ som kan upplevas genom t.ex. syn, hörsel och rörelse och som kan beskrivas i mer fria former” (Andrén 1997:154).

Med uttryck som tingens expressiva kraft ställs föremålets betydelsedimensioner på sin spets. Det är i mångt och mycket denna ”kraft” som är bevekelsegrunden till museernas tingfyllda utställningar. Etnologen Eva Silvén-Garnert beskrev för cirka tjugo år sedan museiföremålen som ”kulturelement”: ”Museiföremål är kulturelement, inte bara rekvisita för miljörekonstruktioner eller exempel på produktutveckling. Tingen är materialiserad historia och uttrycker idéer, värderingar, kunskaper och behov” (Silvén-Garnert 1991:85). Några år tidigare hade museologen Per-Uno Ågren hänvisat till museiföremålen som insamlad ”sociomateria”; hans argumentation var då snarlik Silvén-Garnerts (Ågren 1988). Artefakten framstår i resonemangen som i sig förmedlare av värderingar och idéer.

Återkommande i samband med dessa syftningar på föremålen som kulturelement eller sociomateria är hållningen att museet genom sin representation *förvanskar* den ursprungliga betydelsen. Bland museologer beskrivs detta ibland som att tingets bruk i vardagslivet är det autentiska, medan tinget på museum kritiseras som artificiellt förvrängt. Museet står i vägen för den genuina och sanna be-

tydelsen, vilket exempelvis återges som en konsekvens hos Susan Pearce i hennes pessimistiska syn på museets oförmåga att återge det förflutna. I en slutsats om museiutställningarnas genrespecifika didaktiker levererar hon en breddsida mot alla antikvariska försök att ställa det förflutna på display:

Always, it can be argued, we are looking at artefacts which have been objectified in the bad sense, lifted out of the flow of experience, actual and potential, and packaged in a way which creates a particular relationship with us. The real time from which the objects came no longer exists, and lumps of time have been lifted out to be offered as commodities, as available activities. We are offered not experience of the past, but a sequence of timeless myths abstracted from the past.

For the past is essentially unknowable, forever lost to us, and in museum displays its material traces are reconstructed into images of time past which have meaning only for the present [...] (Pearce 1992:208f.).

Pearces fortsatta resonemang går ut på att gapet mellan det förflutna och nuet i själva verket är oåterkalleligt och att våra försök till förståelse endast kan bli en form av ”humanistiska ansatser” till sympatisk inlevelse. Enligt min uppfattning baseras den kritiska analysen här på ett olyckligt felslut, som måste förklaras i två steg: generellt brister Pearces analys i det att hon inte tar hänsyn till den fundamentala skillnaden mellan storheterna ”det förflutna” kontra ”historia”. Låt mig förklara: *Det förflutna* representerar totaliteten av allt som har inträffat. Dess epistemologiska status liknar Immanuel Kants ”tinget i sig”. Vi kan endast *indirekt* ha kunskap om det genom historiska kvarlevor av alla slag (givetvis inklusive texter) samt egna, eller traderade, minnen. Det förflutna är, om man så vill, oföränderligt och statiskt; det som har inträffat kan inte revideras. Det förflutna är ett ontologiskt faktum som *inte* konstitueras av att samtiden har uppfattningar eller åsikter om det. *Det historiska* å andra sidan, eller historisk kunskap, bygger på bestämda *urval* från det förflutna, kombinerat med källmate-

rialets empiriska status, disciplinära teorier för tolkning, lokal forskningstradition, skolbildning, individuella preferenser och karriäröversväganden, genusaspekter etc. Historisk kunskap kan därmed dels vara individuellt personlig och bygga på minnen och sociala erfarenheter (inklusive trädning). Men den kan även vara disciplinärt underbyggd och då sortera under villkor för akademisk historisk, arkeologisk, etnologisk etc. vetenskap (Pettersson 2003:163). Museet som institution hör till denna sistnämnda epistemologiska diskurs.

Pearces felslut hänger, enligt min uppfattning, samman med sammanblandningen mellan det förflutna och den institutionellt grundade historiska tolkningen. Hennes kritik tar avstamp i den förflutna verklighet där artefakterna ingick som vardagsobjekt med ofast

omedvetna betydelsedimensioner för de människor som brukade dem. En epistemologisk brytning har därefter skett genom institutionaliseringen. Essentiell mening och sammanhang har förlorats, eftersom det musealiserade föremålet har institutionaliserats. Musealiseringen har skett för *vår* förståelse, vilken följaktligen aldrig kan bli helt densamma som den ursprungliga betydelsen. Argumentet har tveklöst sina reflexiva poänger, men i sin iver att kritisera museets oförmåga att återge den sanna bilden av det förflutna, förlorar Pearce förståelsen för museet som institution. Det förflutna är självfallet "forever lost to us", *men* det har heller aldrig varit museets roll eller möjliga mål att återge det förflutna i ett autentiskt ett-till-ett-förhållande. Museutställningar har alltid och kommer alltid att baseras på narrativa uttryck som förutsätter

Vardagens ting, katalogiserade, kategoriserade och utställda på museum. Mölndals museum, våren 2005. Foto: Richard Pettersson.

rekonstruktion samt representation. Museiutställningen är inte det förflutna, lika litet som de autentiska föremål som ingår i den kan sägas vara det förflutna i någon narrativ, linjärt verbaliserad, mening.

Museala representationer är och måste således vara symboliska synteser av historisk tolkning och teoribildning, vilket i sin tur innebär att utställningarna kan och bör kritiseras, dock inte från den essentialistiska hållning jag ovan har pekat på. Museer gör regelmässigt anspråk på att företräda eller kommentera vetenskapligt grundade perspektiv, vilket också innebär att deras displayer kan och bör ifrågasättas. Museet är i själva verket en mycket speciell arena för kollektivt förankrad representationskultur (Gregory & Witcomb 2007). Som etnologen Billy Ehn konstaterade i en analys, kännetecknas även den människa som framträder genom museets displayer av vissa genrespecifika drag. ”Den museala människan” är generellt en traditionsbärare, ”ständigt i färd med att kommunicera normer och rituella gränser”. Eftersom tinget i montern aldrig kan återfå sin ursprungliga sociomateriella roll, kan museet aldrig bli likvärdigt med vardagens sociala liv. Ehn åter: ”Den ’museala människan’ är också den en kunskapsteoretisk konstruktion som utgår från vissa grundläggande premisser. Varje föremål som samlas in och visas upp är ett sorts argument i en mer eller mindre öppen diskussion om hurdan människan är” (Ehn 1992:118, 122).

Museet har haft, och fortsätter att ha, en betydande roll i den västerländskt modernistiska debatten om människan som samhällsvarelse. Det är utmärkt att merparten museiföreträdare numera är väl medvetna om den museala representationens traditionella dimensioner av auktoritativ förmedling och universalistisk historietradering. Våra ”sanningar” är och har alltid varit villkorade. Som jag påpekade i inledningen, menar kulturhistorikern Anne Eriksen att museets roll i samhället bör rela-

teras till att besökarna behärskar en genrekompetens; den västerländska publiken har socialiserats in i att uppfatta museet och dess utställningar på ett specifikt sätt. Det är högst troligt att denna genrekompetens numera är under omstöpning. Museiföremålen representerar inte längre vare sig kultur i direkt mening eller objektiva belägg i relation till en dominerande kulturteori. Föremålets roll är under överläggning. Museet ställer idag frågor till besökaren: Vad anser du? Är denna tolkning rimlig? Dilemmat för museerna är dock att deras försök att bryta med en äldre diskurs krockar med den publika genrekompetens som fortfarande står kvar i det gamla synsättet.

Hilde S. Hein pekade i sin bok *The Museum in Transition* (2000) på att museets roll som fostrande och undervisande institution då borde omförhandlas. Hon var i boken kritisk till den (dock oklart belysta) process där ”museums have shifted their allegiance from real objects to real experiences” (Hein 2000:87). Med detta syftade Hein på att senare decenniernas ökade kulturpolitiska fokus på besökaren och dennes demokratiska rätt till upplevelse, oavsett etnicitet, kön, klass eller bildning, har förändrat museets traditionellt auktoritära roll: ”museums have descended from the heaven of authoritative certainty to inhabit the flatland of the doubt” (Hein 2000:142). I denna process har tingets epistemologiska roll gått från att företräda ”realia” (tinget som en *del av* det historiska) till att nu vara ett ”medium” (tinget som en *exemplifiering på* en diskursivt förankrad historienarration) (Hein 2000:32). Hein förhåller sig emellertid kritisk till de nya vindarna. Hon befarar en ”disneyfiering” och konstaterar framt att dagens effektmatade publik inte längre kan göra skarpa åtskillnader mellan fakta och känslor. Hennes råd till framtidens museum är dock vankelmodigt, å ena sidan förkastar hon ett återupptagande av ett upplysningsidealistiskt curriculum där föremålet stod i centrum

som äkta historia, å andra sidan menar hon att museet måste acceptera att tingen upplevs olika, vilket innebär att museets primära roll blir att göra tingen *tillgängliga* för den fritt tolkande besökaren.

Ur denna tillgänglighet skall besökaren erbjudas möjligheten till en ”flow experience” som emanerar från den unika upplevelsen av att exponeras inför autentiska ting (Hein 2000:79, 148f.). Med detta är vi alltså tillbaka till tingets närmast metafysiska dimension av expressiv kraft. Hur ska denna flow experience förstås? Fortfarande tycks tingupplevelsens gordiska knut pocka på att bli upplöst. Men finns där något att frigöra?

Senare tids museologiska studier har, likt min egen analys, underförstått syftat på att frågorna kring tingets museala epistemologi kanske har ställts på felaktiga premisser. Meningspotentialen hos museiutställningen och dess ingående ting kan aldrig sägas vara statisk eller entydig (Conn 2010). En utställningshall fylls inte med mening i takt med att den belamras med ting. Meningen ”apteras” i interaktionen mellan tingen och rummet, mellan de texter, de bildskärmar, den ljussättning etc., som ackompanjerar dem. Utställningsmakarna sätter scenen, gör ett urval, dikterar villkoren för den avsedda upplevelsen. Men meningen uppstår först i mötet med en publik och dess varierande dispositioner (Bal 1996:4). Besökarnas meningsskapande följer därtill andra logiker än den (positivistiskt anstrukna) formel som vill dela upplevelsen mellan föremålets käll- kontra förmedlingsvärden (Bohman & Lindvall 2003:91). Betydelsen förändras över tid och bestäms dessutom av varierande faktorer som dels har att göra med vetenskapligt relaterade paradigmförändringar, dels dispositioner hos besökaren, i betydelsen dennes etnicitet, klass, kön, utbildningsgrad, ålder, intresse och kroppsliga status. Vi kan därför aldrig definiera en universell formel för den lyckade utställningen, om vi med lyckad avser maximal

informationsförmedling eller ”upplevelse” för samtliga besökare.

Det utställda museiföremålet förmedlar, enligt min uppfattning, alltid en betydelse som sträcker sig längre än dess fysiska skepnad och tillskrivna historiska kontext. Det ingår i den offentlighetskultur som museet upparbetat under de senaste två århundradena. Att forskare och utställningsproducenter använder föremål som ett källmaterial är i sig utmärkt, det ger ett väsentligt motiv för museimagasinens existens och omkostnader. Vad som emellertid behöver klargöras bättre är förutsättningar och utgångspunkter för detta brukande, faktorer som länge har varit dolda då de tagits för givna. Jag har i denna text pekat på några aspekter i den museala epistemologin, men ännu finns mycket att utforska om hur discipliner och institutioner har formerats ur praktiken att tolka vetande från föremål (och fysiska miljöer).

Richard Pettersson, docent

Institutionen för kultur och medievetenskaper, museologi
Umeå

Noter

- 1 Detta är en något förkortad version av ett kapitel jag skrivit som forskare inom ramen för VR-projektet: ”Museet, utställningen, besökaren. Meningsskapande på en ny arena för lärande och kommunikation”, som kommer att publiceras internationellt som bidrag i en kommande forskningsantologi från projektet.
- 2 Uttrycket ”materiell kultur” nyttjas förhållandevis tidigt, se t.ex. Hans Hildebrand, *De förhistoriska folken i Europa: En handbok i jämförande fornkunskap* (Stockholm, 1880), s. 54.

Litteratur

- Alexander, Edward P. 2006: *Museums in motion: An introduction to the history and functions of museums* (1979). Walnut Creek: Alta Mira Press.
- Andrén, Anders 1997: *Mellan ting och text: En introduktion till de historiska arkeologierna*. Stockholm/ Stehag: Symposion bokförlag.
- Bal, Mieke 1996: *Double Exposures: A cultural analysis*. New York & London.

- Baudou, Evert 2004: *Den nordiska arkeologin – historia och tolkningar*. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.
- Bennett, Tony 1995: *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. London: Routledge.
- Bennett, Tony 2004: *Past Beyond Memory: Evolution, Museums, Colonialism*. London: Routledge.
- Blehr, Barbro 2010: ”Gränslös och tydlig: Etnologisk kulturanalys i det 21:a århundradet. *Kulturella Perspektiv* 2010:3.
- Broady, Donald 1990: *Sociologi och epistemologi: Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS förlag.
- Broberg, Gunnar & Sörlin, Sverker 1991: ”Umgänget med museerna”. *Tvärsnitt* 1991:1-2.
- Conn, Stephen 2010: *Do Museums Still Need Objects?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Dudley, Sandra H. (red.) 2010: *Museum Materialities: Objects, Engagements, Interpretations*. London: Routledge.
- Ehn, Billy 1986: *Museendet: Den museala verkligheten*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Ehn, Billy 1992: ”Människan genom föremålen”. I: Silvéen-Garnert, Eva (red.): *Tumme med Tingen: Om det materiellas roll i museernas samtidsdokumentation*. Stockholm: Nordiska museet/Samdok.
- Eklström, Anders 2009: ”Den falska återkomsten”. I: *Representation och materialitet: Introduktioner till kulturhistorien*. Nora: Nya Doxa.
- Eriksen, Anne 2005: ”Kulturhistoriens kulturhistorie och Gustav 2 Adolfs hest”. I: Svensson, Birgitta (red.): *Föremål för forskning: Trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter*. Stockholm: Nordiska museet.
- Eriksen, Anne 2009: *Museum: En kulturhistorie*. Oslo: Pax Forlag.
- Föremål för forskning: Trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter*; Svensson, Birgitta (red.). Stockholm: Nordiska museet.
- Foucault, Michel 1994: *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Books Edition.
- Gregory, Kate & Witcomb, Andrea 2007: ”Beyond nostalgia: The role of affect in generating historical understanding at heritage sites”. I: Knel, Simon J. m.fl. (red.): *Museum Revolutions: How museums change and are changed*. London: Routledge.
- Hawkes, Christopher 1954: ”Archaeological Theory and Method: Some Suggestions from the Old World”. *American Anthropologist*, 1954:56.
- Hein, Hilde S. 2000: *The Museum in Transition: A philosophical perspective*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- Hillström, Magdalena 2006: *Ansvar för kulturarvet. Studier i det kulturhistoriska museiväsendets formering med särskild inriktning på Nordiska museets etablering 1872–1919*. Linköping: Linköpings universitet.
- Hooper-Greenill, Eilean 1992: *Museums and the Shaping of Knowledge*. London: Routledge.
- Jensen, Ola W. 2002: *Fortid i historien: En arkeologisk-historisk studie av synen på fortid och forntida lämningar, från medeltiden till och med förupplysningen*. Göteborg: Institutionen för arkeologi.
- Kouwenhoven, John A. 1979: ”American studies: Words or Things?” *Material Culture Studies in America*. Thomas J. Schlereth (red.) (1972), 4:e uppl. 1979.
- Landgren, Lena & Östenberg, Ida 1996: *Monument och manuskript: Antikvetenskapens historia till 1800-talets mitt*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindroth, Sten 1975: *Svensk lärdomshistoria: Stormaktstiden*. Stockholm: Norstedts.
- Lundberg, Bengt 1999: *Museologisk grammatik: Perspektiv på historia i museer*. Umeå: Umeå universitet.
- Minne och bildning*, SOU 1994:51.
- Molin, Torkel 2003: *Den rätta tidens mått: Göthiska förbundet, fornforskningen och det antikvariska landskapet*. Umeå: Institutionen för historiska studier.
- Palmqvist, Lennart 2005: *Utställningsrum*. Saltsjöbaden: Akantus.
- Pearce, Susan M. 1992: *Museums, Objects, and Collections: A cultural study*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- Pearce, Susan M. 2010: ”Foreword”. I: Dudley, Sandra H. (red.) 2010: *Museum Materialities: Objects, Engagements, Interpretation*. London: Routledge.
- Pettersson, Richard 2003: *Den svenska kulturmiljövårdens värdegrunder: En idéhistorisk bakgrund och analys*. Umeå: Landskapet som arena.
- Pettersson, Richard 2004: *Blick för kultur: Idéhistoriska aspekter på etnologisk och arkeologisk kulturforskning i Sverige under 1900-talet*. Umeå: Kulturgräns norr.
- Ross, Max 2004: ”Interpreting the new museology”. *Museum and society* 2004:2.
- Ryan Chapman, William 1985: ”Arranging ethnology”. I: Stocking, George W. Jr (red.): *Objects and others: Essays on Museums and Material Culture*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.

- Schnapp, Alain 1996: *The Discovery of the Past*. London: British Museum.
- Silvén-Garnert, Eva (red.) 1992: *Tumme med Tingen: Om det materiellas roll i museernas samtidsdokumentation*. Stockholm: Nordiska museet.
- Silvén-Garnert, Eva 1991: "Föremål – besvärande eller betydelsebärande". I: *Verbalt. Visuellt. Materiellt. Om museernas dokumentation och insamling*. Stockholm: Nordiska museet.
- Sörlin, Sverker 1994: *De lärdaas republik: Om vetenskapens internationella tendenser*. Malmö: Liber-Hermods.
- The New Museology* 1989: Peter Vergo (red.). London: Reaction books.
- Toulmin, Stephen & Goodfield, June 1966: *Människan upptäcker tiden: Utvecklingstankens historia*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Trigger, Bruce G., 1993: *Arkeologins idéhistoria*. Stockholm/Steag: Symposion bokförlag.
- van Mensch, Peter 1994: "The object as data carrier". I: van Mensch, Peter (red.): *Take Your Master(s) in Amsterdam*. Reader Theoretical Museology, Master's degree programme. Reinwardt Academy Museology Department, Amsterdam School of Arts.
- Victor Nielsen, Arno & Becker, Annesofie & Flindt, Willie 1993: *Museum Europa: An exhibition about the European Museum from the Renaissance to our time*. Copenhagen: The Danish National Museum.
- Ågren, Per-Uno 1988: "Föremål i utställningar – Läro- eller njutningsmedel?". *Gjenstand og museum: Nordisk konferanse på De Sandvigske Samlinger, Maihaugen 10–12 november 1987*. Lillehammer/Stockholm: Konferensrapport.

Internet

Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se/lang/museum>, den 3 mars 2010.

SUMMARY

On the Museal Epistemology and the Artefact

Reflections on the Representative History of Objects for Cultural History

The theme of this article is the musealized objects and the notion that these artefacts represent resources to cultural analyses and historical knowledge. A leading hypothesis is the concept that the late 20th century's postmodern deconstructivism has changed our perspective of the artefact as a neutral vessel for historic and cultural knowledge. This has an on-going impact on cultural museums' exhibitions. The first part of the article

therefore presents a synthesized historic background to our present museum state, in accordance with the stated topic for investigation. The finishing part discusses what kind of impact the "cultural turn" has on present day exhibitions. The author state that we must both understand and accept the artefacts multidimensional meanings, as we also must comprehend why it is that the perfect exhibition doesn't exist.